

Голас Радзімы

№ 20

19 мая 1994 г. Выдаецца з 1955 г.

(2370)

Цана 100 рублёў.

ГЕРОІ ВЯДОМЫЯ І НЕВЯДОМЫЯ

ЛЁС МАРУСІ КАМІНСКАЙ

Больш як паўстагоддзя аддзяляе нас ад гераічных і трагічных падзей другой сусветнай вайны, ад яе ліхалецця, яе жахаў і ахвяр. За свабоду сваёй Радзімы, за разняволенне народаў Еўропы ад фашысцкага ярма змагаліся і гінулі тысячы, дзесяткі тысяч беларускіх патрыётаў -- як на франтах, так і ў глыбокім тыле гітлераўскіх войскаў. Подзвігі многіх герояў шырока вядомы, ім прысвечаны кнігі, фільмы, песні... А колькі з тых, хто

ўнёс няхай сабе і сціплы ўклад у агульную перамогу, засталася нам невядомымі! Асабліва горка ўсведамляць, што часам іх ведаюць і шануюць у тых краінах, за чыю свабоду яны ахвяравалі жыццём, але не ведаюць на Радзіме. Пра лёс адной такой невядомай гераіні-мінчанкі раскажае славацкі літаратар Мілан Варсік у сваёй кнізе "Завяшчайце маёй маці", урывак з якой прапануем нашым чытачам.

У першы пасля вызвалення дні мая 1945 года, калі яшчэ ва ўсіх на памяці былі жахі вайны, па Трэнчыне разнеслася страшная вестка: у розных кварталах горада былі выяўлены масавыя пахаванні, а ў іх -- знявечаныя целы забітых партызан. Амаль са ўсёй Славакіі ў Трэнчын пацягнуліся людзі -- бацькі, мацяры, жонкі, дзеці тых, хто пасля перамогі не вярнуўся дадому і чые сляды губляліся тут, у Трэнчыне. 18 мая спецыяльная камісія пачала раскопваць магільні. Было выяўлена 69 забітых: 65 мужчын і 4 жанчыны. Трупы па большай частцы былі так знявечаны, што ідэнтыфікаваць іх даводзілася з цяжкасцю.

Аднойчы, калі раскопвалі пятую па ліку магільню, падшоў да яе і жыхар Трэнчына Якуб Веташка. Невядома нават, што яго суды цягнула, бо ніхто з сямейства Веташкаў не прапаў. Можна было якое прадчуванне? Бо ўсё ж не было ніякіх звестак пра Марусю з тых часоў, як яе забралі ў гестапа. А Марусю яны з жонкай ведалі. Гадзін у адзінаццаць услед за Якубам прыйшла да магільні і яго жонка. Спачатку адкрыліся целы двух мужчын, іх з асця-

рогай дасталі з зямлі. У адным пазналі Яна Дэрка з недалёкай вёскі Кубры, другога апазналі па трынаццаці фотанегатывах у кішэні: партызан з брыгады імя Яна Жыжкі Штэфан Шрамэк з Валашкай Белай -- яму было ўсяго дваццаць два гады.

Пад гэтымі двума целама было яшчэ два -- са звязанымі рукамі, з кулямі ў гапках, у аднаго распушчаны чэрап. Выгляд мелі такі страшны, што нават мужчыны вымушаны былі адварнуцца. Целы паклалі на сталы для апазнання. Падшоў бліжэй і Якуб Веташка, зірнуў на адзін труп, на другі, і сам спалохаўся сваёй здагадкі: "Гэта ж яна...". Паглядзеў яшчэ раз, больш уважліва, абышоў вакол стала з мёртвай жанчынай, каб больш пільна ўгледзецца ў твар. Не, поўнай упэўненасці ў яго не было, хаця надта ж падобная яна на Марусю...

Якуб Веташка паклікаў жонку і ўгаварыў яе вытрымаць гэтае жахлівае відовішча і ўважліва ўгледзецца ў твар знявечанага трупца. Не, ён не сказаў, каго нагадала яму мёртвае жанчына, не намякнуў нават, пра каго падумаў. "Ты толькі паглядзі", -- упростаў ён.

Сабраўшы ўсю сваю мужнасць, пані Веташкава падыйшла да стала. Доўга, вельмі доўга ўзіралася яна ў твар мёртвай, а потым павярнулася да мужа: -- Але ж, Якуб, гэта наша Маруся... Наша Маруся...

Тады ж, у маі сорок пятага, муж і жонка Веташкавы раскавалі следчай камісіі ўсё, што яны пра Марусю ведалі.

"Нябожчыцу звалі Маруся Камінская. Перад самым пачаткам паўстання яна жыла ў нас, а да таго нейкі час сядзела ў Іпаўскай турме. Яна старалася прабрацца да партызан, але, здаецца, ёй гэта не ўдалося. А можна, удалося неж звязацца з імі, бо час ад часу яна ад нас некуды сыходзіла, можа была сувязной, але ж яна ніколі не дзялілася з намі сваімі планами, не гаварыла, куды хадзіла, з кім сустракалася. Яна мела дваццаць тры гады і была славацкай лётчыцай, іх самалёт збілі недзе над Славакіяй...".

[Заканчэнне на 4-й стар.]

¹ Славацкае нацыянальнае паўстанне пачалося 29 жніўня 1944 г.

Усё часцей і часцей апошнім часам мы заўважаем, што з самым каштоўным -- здароўем нацыі -- адбываецца нешта трывожнае і нядобрае. Адрэджваюцца даўно забытыя хваробы, "маладзеюць" тыя, якія мы традыцыйна прывыклі лічыць захворваннямі пажылых людзей, дрэннае самаадчуванне становіцца амаль

Віктар Сакалоў, можна лічыць не толькі сучасным, але нават і запозненым. Ні для каго ўжо не сакрэт, што той жа Чарнобыль з'явіўся моцным каталізатарам для хвароб, звязаных з парушэннем імунітэту, з кожным днём растуць цэны на самыя неабходныя лекі, ды і тыя ўсё часцей і часцей выклікаюць такія алергічныя рэакцыі, што нават самі ўрачы не ведаюць, як іх лячыць. А між тым, ста-

НЕТРАДЫЦЫЙНАЯ МЕДЫЦЫНА

У КОЖНЫМ ЧАЛАВЕКУ АДБЫВАЕЦЦА СУСВЕТ

паўсядзённай нормай. А як жа інакш можа быць, калі ўзровень жыцця падае літаральна на вачах, усё менш і менш сем'яў, што не эканоміць на самых неабходных прадуктах харчавання, "зберажэнне паліва" абарочваецца холадом у маленькіх кватэрах, дзе ў парушэнне ўсіх санітарных нормаў жывуць часам па некалькі сем'яў. Ды і вынікі Чарнобыля, да якіх мы ўжо прывычаліся, як да суседа, што жыве за сцяною, працягваюць сваю справу... "А што рабіць?" -- гаворым мы, і гльбаем чарговую таблетку, якую параіў прыняць "ад галавы" ці "ад жывата" саслужывец ці знаёмы, бо няма часу зайсці да доктара ў раённую паліклініку, і няма грошай, каб звярнуцца да платнага ўрача.

У гэтых умовах адкрыццё кафедры рэабілітацыі і нетрадыцыйных метадаў аздараўлення ў Акадэміі фізічнага выхавання і спорту Рэспублікі Беларусь, якую ўзначальвае прафесар

годдзямі на Усходзе выпрацаваліся метады ўзнаўлення чалавечага арганізму, лячэння, максімальна набліжанага да прыроды, якое было звернута на абуджэнне натуральных сіл нашага цела і душы. Пра ўсё гэта мне раскажае старшы выкладчык гэтай кафедры, доктар ігларэ флексатэрапейт, фітатэрапейт, спецыяліст усходняга масажу Дзмітрый БОРЫС. Адуль у беларускага ўрача, што нарадзіўся і вырас на Віцебшчыне, усё гэтыя ўсходнія "тытулы" і такое незвычайнае захапленне нетрадыцыйнымі метадамі аздараўлення? У свае 20 гадоў Дзмітрый меў доўгі спіс захворванняў, любое з якіх магло абарваць яго жыццё. Урачы "хуткай дапамогі", якія добра ведалі яго адрас, маглі зняць востры прыступ бронхіальнай астмы, у бальніцы падлежалі пнеўмакслероз і эмфізему лёгкіх, але ж кардыяльнаму

[Заканчэнне на 3-й стар.]

СВЯТКУЮЦЬ АПОШНІЯ З МАГІКАН

У афіцыйнай інфармацыі аб святкаванні 49-й гадавіны Перамогі над фашысцкай Германіяй было адзначана, што прайшло яно "шырока і ўрачыста". Гэта, вядома ж, прапагандысцкая гіпербала. Урачыстасць адбывалася ў асноўным на сталічным асфальце. Перыферыя, глыбінка ў гэты дзень працавала да сёмага поту, ветэраны вайны чухалі патыліцу: дзе дастаць каня, каб пасадзіць бульбу, узараць агарод!

Хаця, будзем шчырымі, з боку афіцыйных уладаў было зроблена ўсё, каб звярнуць увагу на апошніх з таго выбітага вайной пакалення, паказаць іх ролю ў нашым лёсе. Яны -- гэтыя нешматлікія ўжо франтавікі і партызаны, -- безумоўна, вартыя тых узнёслых слоў і Старшыні Вярхоўнага Савета Беларусі М. Грыба і Старшыні Савета Міністраў рэспублікі В. Кебіча, з якімі кіраўнікі дзяржавы звярнуліся да ветэранаў вайны, і тых мелодый, якія ігралі для іх гарадскія аркестры. Ва ўсё гэта верылася б куды больш, каб не перадвыбарчая кампанія, у якой кожны голас на ўліку.

А 9 мая плошча Незалежнасці, праспект Скарыны і плошча Перамогі бачылі нешматлікія шэрагі ветэранаў. Хаця ўсё было ў "лепшых традыцыях" часоў партыйнага адзінаверства: ускладанне кветак да Вечнага агню прайшло пад чырвонымі сцягамі. І ніводнага бел-чырвона-белага. Дык чыё гэта было свята і ў якой дзяржаве!

Ян ГІЛУЦЕВІЧ.

НА ЗДЫМКУ: ветэраны Вялікай Айчыннай і ветэраны афганскай інтэрвенцыі.
Фота Віктара СТАВЕРА.

ПАДЗЕІ ЛЮДЗІ ФАКТЫ

РАДАЎНИЦА

Святкаванне Радаўніцы -- даўні славянскі звычай, звязаны з культурам продкаў. Аб паходжанні свята існуе шмат легенд, паданняў, вераванняў, але сэнс яго адзін: шанаванне памяці блізкіх людзей, мажлівасць падумаць аб тленнасці жыцця і вечных каштоўнасцях -- дабрны, спагадзе, сумленнасці. На Радаўніцу каля дарагіх магіл збіраюцца родзічы, каб папрасіць прабачэння ў памершых за крыўды, нанесены ім, вольныя і нявольныя, каб пасядзець у самоце, як гэта старая жанчына (на здымку), са смуткам і шкадаваннем у душы і вачах.

КОНСУЛЬСКІ ЗБОР

УЕЗД ДАРАЖЭ

Пасольства Злучаных Штатаў Амерыкі паведаміла аб заснаванні з 15 мая 1994 года консульскага збору за выдачу візаў у ЗША грамадзянам Беларусі. Кошт аднаразовай візы складае 60 долараў, шматразовай -- 300. Дыпламатам і афіцыйным асобам, якія адпраўляюцца ў камандзіроўку па ўрадавай лініі, візы па-ранейшаму будуць бясплатнымі.

Аднак, нягледзячы на гэта, Злучаныя Штаты падтрымліваюць ліквідацыю консульскіх збораў за выдачу візаў на ўзаемнай аснове.

РЫНАК ПРАЦЫ

ДАГАНЯЕМ І ПЕРАГАНЯЕМ

Выканком Віцебскага аблсавета зацвердзіў праграму занятасці насельніцтва ў 1994 годзе. У яе аснову пакладзены прагноз сітуацыі на рынку працы з улікам працаўладкавання выпускнікоў школ, тэхнікумаў, вышэйшых навучальных устаноў. Асаблівым радком выдзелены праблемы інвалідаў. Чакаецца, што к канцу года беспрацоўе ў вобласці перакрые мінулагодня паказчыкі на сем тысяч чалавек.

БЕЛАРУСЬ -- ЛАТВІЯ

ПАБРАЦІМСТВА

20 красавіка ў Беларускім таварыстве дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі адбыўся ўстаноўчы сход прадстаўнікоў творчых саюзаў рэспублікі, грамадскіх арганізацый, вытворчых калектываў... Той веснавы дзень і стаў першым днём існавання новай грамадскай арганізацыі -- таварыства “Беларусь -- Латвія”.

З VIII стагоддзя продкі беларусаў і продкі латышоў вядуць дыпламатыю ўзаемаразумення і добрасуседства. У чэрвені 1929 года вялікі Яніс Райніс, выступаючы на адкрыцці таварыства па

культурным збліжэнні з народамі Усходу, гаварыў: “Два вялікія народы, з якім мы хочам збліжаць сваю культуру, гэта беларусы і велікарусы. Асабліва сімпатычныя нам беларусы, гістарычна блізкія літоўцам”.

У раду таварыства “Беларусь -- Латвія” ўвайшлі пісьменнікі (У. Арлоў, Р. Барадулін, А. Вярцінскі, Л. Дайнека), мастак (З. Дзевіскіба), кампазітар (А. Чыркун), кіраўнікі працоўных калектываў з розных абласцей Беларусі... Культурнаму збліжэнню дзвюх суседніх дзяржаў будзе спрыяць народная арты-

“Гэта ўжо сёння, здалёк, у бяспечным спакоі можна займацца мудраваннем: варта было ці не варта абараняцца ад фашысцкіх захопнікаў, займацца -- наўна ці тупа не бачыць ў гэтым граху перад сваёй Айчынай і перад сусветнай чалавечнасцю. Вялікі польскі паэт Уладзіслаў Бранеўскі, апальны пры ўладзе пілсудчыкаў, у 1939 годзе, заклікаючы свой народ на барацьбу з гітлераўцамі, пісаў (перакладаю даслоўна): “Ёсць у айчыне паракхункі крыўдаў, чужымі рукамі іх не перакрэсліць”. Мы і тады, у партызанах, -- хто менш, хто больш, але ж ведалі, што такое Сталін і яго ўлада, аднак мы ведалі таксама, што гітлераўцы ўварваліся на нашу зямлю не вызваляць яе, а паняволіць, ператварыць нас у сваё рабочае быдла. Не трэба мадэрнізаваць гісторыю. Цяпер мы скрозь падымаем Грунвальд 1410 года, калі разам ваявалі беларусы, палякі, літоўцы. Тады, аказваецца, трэба было ваяваць. А калі супраць нямецкага фашызму паўсталі і Амерыка, і Англія, і Польшча, і Францыя, і Югаславія -- то гэта ўжо быццам бы і не Грунвальд, прычым сусветны”.

(Янка БРЫЛЬ, народны пісьменнік Беларусі. З інтэр’ю газеце “Звязда”).

БЕЛАРУСІЗАЦЫЯ

АДУКАВАННЯ НЕВУКІ

З 48 дырэктараў сярэдніх школ Гомеля 11 не вытрымалі экзамен на веданне беларускай мовы, які праводзіў па рашэнню ўпраўлення адукацыі абласны інстытут удасканалення настаўнікаў. Такое выпрабаванне трэба прайсці і намеснікам дырэктараў па навуковай і выхаваўчай рабоце.

ВЯЛІКАЯ АСВЕТНІЦА

ПАМЯЦІ
ЕФРАСІННІ ПОЛАЦКАЙ

23 мая ў Мінску пройдуць духоўна-асветніцкія чытанні памяці Святой Ефрасіні Полацкай. Прадстаўнікі духавенства, інтэлігенцыі, навуковых колаў, пасольстваў і міністэрстваў прымуць удзел у гэтай акцыі. Людзям, якія шмат зрабілі ў галіне навукі, мастацтва, культуры, народнай адукацыі, будуць уручаны ганаровыя граматы. Жаночы фонд імя Е. Полацкай пры падтрымцы фонду Сораса -- Беларусь вырашыў таксама выпусціць кнігу “Святая Ефрасініна Полацкая. Духоўна-асветніцкія чытанні”, куды разам з матэрыяламі аб жыцці вялікай беларускай асветніцы ўвойдуць яе жыццё і акафіст. Чытанні адбудуцца напярэдадні ўсенароднага Дня Святой, святкаванне якога адбудзецца 5 чэрвеня ў Полацку.

МАЛЫ ЗАЛАТЫ

МАШЫНА,
ЯКАЯ ВYНАХОДЗІЦЬ

Малым залатым медалём на 22-м Міжнародным салоне вынаходстваў новых тэхналогій і прадуктаў, які праходзіў у Жэневе, адзначаны інтэлектуальны праграмны сістэмы пад агульнай назвай “Машына, якая вынаходзіць”, распрацаваныя расійскімі і беларускімі вучонымі. Гэта шосты залаты медалі “Машыны, якая вынаходзіць” на буйнейшых сусветных выставах за пяцігадовую гісторыю праекта.

БОЖА, РАТУЙ НАС!

І ГЭТА -- ЛЮДЗІ...

У вёсцы Савічы Бабруйскага раёна пенсіянерка ў час сваркі засекала тапаром невярозага дзевятнаццацігадовага ўнука. У той жа дзень у вёсцы Нягоўля Кіраўскага раёна Магілёўскай вобласці п’яны рабочы Бабруйскага лясгаса збіў сваю маці-пенсіянерку да такой ступені, што яна памерла ад атрыманых траўм.

стка Таццяна Мархель, педагог Г. Бобава, навуковы супрацоўнік І. Луцьч-Федарэц...

Сябры таварыства ўдзельнічалі ў канферэнцыі, прысвечанай памяці педагога і фалькларыста Сяргея Сахарова, якую правяло латвійскае таварыства беларускай культуры “Сьвітанак”, рыхтуюцца правесці вечар дайнаў, хочуць арганізаваць латвійскае зямляцтва і наведваць мясціны на Беларусі, дзе існавалі латвійскія калоніі. А 19 мая сумесна з Саюзамі пісьменнікаў Латвіі і Беларусі ў Доме літаратара пройдзе вечарына латвійска-беларускага культурнага пабрацімства, прысвечаная

памяці Я. Райніса (1865--1929) і 100-годдзю з дня нараджэння Я. Судрабална (1894--1975). Вядучы вечарыны народны паэт Беларусі Рыгор Барадулін раскажа пра свае асабістыя даўнія творчыя кантакты з латвійскімі сябрамі, прадстаўіць гасцей -- латвійскіх паэтаў з Рыгі К. Скуенікса, М. Чаклайса, Ю. Кронберга са Стэкгольма. Сярод выступаючых будзе Надзвычайны і Паўнамоцны Пасол Латвійскай Рэспублікі ў Рэспубліцы Беларусь пан Я. Слоўнік.

Сяргей ПАНІЗЬНІК, старшыня рады таварыства “Беларусь -- Латвія”.

ПРЭЗІДЭНЦКІЯ ГОНКІ

“АБЯЦАНКІ -- ЦАЦАНКІ?..”

Ну вось прэзідэнцкія гонкі пачаліся. Хто перамога на гэтай далёка не марафонскай дыстанцыі, хутка стане вядома. Але не хацелася б, каб сярод пераможаных апынуліся тыя, за чыю лепшую долю абяцаюць змагацца да апошняй кроплі крыві прэтэндэнты на вярхоўную ўладу.

Ужо выпучыўся першы лідэр -- Вячаслаў Кебіч. Тэлебачанне пераможна абвясціла: ініцыятыўная група прэм’ер-міністра сабрала больш за сто тысяч подпісаў грамадзян і сто пяцьдзесят подпісаў народных дэпутатаў Беларусі. Тое, што спадар Кебіч так шпарка выбіўся наперад, цалкам заканамерна, якраз дзіўна было б, каб гэтага не адбылося. Ці дарма, гучыць па ўсіх праграмах (нават “Астанкіна”): цэны на кватэрную плату замарожаны, цяпер будзе расці толькі заробная плата. Вось толькі ў сувязі з гэтым напрошваецца шэраг пытанняў. Першы момант, галоўны: можа ў Беларусі спынілася інфляцыя? Эканамічны спад змяніўся пад’ёмам? З чаго будзе павышацца заробная плата? Адкуль возьмуцца грошы? Па-другое: ці карэктна, будучы чалавекам пры вялікіх паўнамоцтвах, выкарыстоўваць у перадвыбарнай барацьбе сваё прывілеяванае становішча? Зразумела, што канкурэнты В. Кебіча проста не маюць магчымасці рабіць аб’ектыўна накіраваны “цэны больш не ўзнімуцца”. Добра быць “добрым” прэм’ер-міністрам. І апошняе. Ці можна пачынаць перадвыбарную агітацыю (а толькі так і варта ацэньваць шматлікія рэпартажы і каментарыі на карысць В. Кебіча) у сродках масавай інфармацыі яшчэ да афіцыйнай рэгістрацыі кандыдата ў прэзідэнты? Пытанні, пытанні... Дарэчы, адказы на іх не такія ўжо і складаныя.

Што тычыцца астатніх удзельнікаў прэзідэнцкіх гонак -- яны на сённяшні дзень “тёмныя лошадкі”. Сякія-такія прагнозы робяцца, але нагадаюць варажбу на кававай гучы. Тым больш, што ў стройных шэрагах прэтэндэнтаў шмат людзей выпадковых. Як высветлілася, дэфіцыту жадаючых кіраваць дзяржавай у нас няма. З аднаго боку, магчыма, гэта і нядрэнна. Але з другога -- зноў і зноў узгадваецца знакамітая ленінская “кухарка”...

Сярод патэнцыйных лідэраў значыцца некалькі вядомых на Беларусі прозвішчаў. Але прадстаўляюць гэтыя людзі фактычна толькі саміх сябе. За імі, калі і стаіць, то нязначная палітычная сіла, якая сама мае патрэбу ў палітычнай рэкламе. Тычыцца гэта і Аляксандра Лукашэнкі, які абяцае вывесці на чыстую ваду ўсіх злодзеяў і карупцыянераў. Між іншым, пра чыстую ваду мы ўжо чулі некалькі гадоў назад, калі “разганялі” камуністаў, але сумняваюся, ці стане хто-небудзь сёння сцвярджаць, што ад таго ёсць плён. Такія сітуацыі ў значнай ступені натуральныя. Мы -- краіна бедных людзей. Але ж у прыроду чалавека закладзена імкненне да асабістага дабрабыту, і часцей за ўсё, пакуль гэты інстынкт не будзе задаволены, чакаць альтуізму не прыходзіцца. А калі чалавек атрымае ўладу, з ёй ён аўтаматычна атрымае і магчымасць папелшыць свой уласны дабрабыт. Што большасць і робіць.

Да катэгорыі “міністраў без партфеля” можна аднесці і Станіслава Шушкевіча, якога падтрымала пакуль малавядомая шырокая публіцы Громада. Спадар Шушкевіч нядаўна страціў сваю ўплывовую пасаду і ў адрозненне ад спадара Кебіча сёння рэальна нічога даць патэнцыйным выбаршчыкам не можа, а таму заняты тым, што б’е сябе ў грудзі: я -- смелы, я -- дужы, вы толькі зноў верце мне.

Што тычыцца лідэра БНФ Зянона Пазыняка, яго акружэнне вельмі стараецца дагадаць шэфу. Але часам здаецца, што было б лепш для самога кандыдата ў прэзідэнты, калі б яго лапленнікі стараліся больш прафесійна. Не ўпэўнена, што З. Пазыняку прынясе дадатковыя галасы такі збор подпісаў, які я бачыла ў цымяным кутку падземнага пераходу каля Інстытута культуры -- побач з жабракамі, гандлярамі гваздзікамі і снікерсамі. За спіной цёпла апранутай кабеты, якая збірае подпісы, на сцяне быў прымацаваны няўклонны плакацік, які нагадаў самаробныя пісьмыя жабракоў з просьбай дапамагчы, хто чым можа.

На жаль, здаецца, яшчэ не да канца ўсвядомлена, што выбары прэзідэнта -- гэта вельмі сур’ёзная гульня, вынік якой у значнай ступені залежыць ад таго, наколькі жорстка будучы вытрымлівацца ўсе яе правільна. Дылетантызм тут не праходзіць, як пераканаў усіх нядаўні вопыт Расіі.

У працэсе збору подпісаў асабіста я высветліла, што жыву ў адным доме з кандыдатам у прэзідэнты ад камуністаў. Здарылася гэта так: у дзверы маёй кватэры пазванілі дзве мільы, інтэлігентныя, ужо немаладыя жанчыны і прапанавалі распісацца за В. Новікава. Галоўны аргумент гучаў так: ён усё ж наш сусед. Тое, што сусед -- цкава, і, хутчэй за ўсё сапраўды чалавек добры, кажучы, дзяцей у яго многа. Але да апошняга часу я пра В. Новікава нічога нідзе не чула, нават ад пахільных кабет у дзверы, а выплываць некага ў прэзідэнты толькі за тое, што ён “добрый чалавек” -- ці не занадта?

Дарэчы, галасаваць нам так і прапануюць: дзе за асобу -- Лукашэнка, Шушкевіч, дзе за сімвал, назву -- “камуністы”, “піва”, дзе зусім не зразумела за што -- і прозвішча невядомае, і тое, што стаіць за ім таксама для большасці цёмны лес, напрыклад, інстытут менеджменту і кіравання. Гучыць прыгожа, нават інтрыгуюча, але што гэта на справе -- Бог яго ведае...

Наогул пачатак гонак атрымаўся даволі вялы. Але хутка скончыцца першы этап і пачнецца другі, цэнтральны, і магчыма больш цікавы -- перадвыбарная агітацыя ў сродках масавай інфармацыі, папросту кажучы, -- абяцанкі. Добра, няхай сабе пагавораць, а мы паслухаем. Галоўнае толькі, каб вядома народная прымаўка пра “абяцанкі-цацанкі” сваёй другой часткай не тычылася тых, каму гэтыя абяцанкі будуць адрасавана.

Галіна УЛІЦЭНАК.

НАЛЕЖАЦЬ НАШАЙ ГІСТОРЫІ

АРХІМАНДРЫТ

ЛЕЎ

ГАРОШКА

беларусаў і добра ведаў беларускую мову і патрэбы вернікаў. Разам з а. Чэславам Сіповічам Леў Гарошка дапамагае ў справе арганізацыі жаўнераў-беларусаў арміі генерала Андэрса, лёс якіх закінуў у Італію, у справе пошуку старых сяброў, сем’яў, наладжвання кантактаў, згубленых у час вайны.

У канцы кастрычніка 1946 года а. Леў быў прызначаны рэктарам Беларускай каталіцкай місіі ў Францыі і пераехаў у Парыж. Апрача рэлігійнай працы а. Леў займаўся грамадскай і выдавецкай дзейнасцю. Ён заснаваў часопіс “Божым Шляхам” і быў яго рэдактарам ад 1947 да канца 1957 года. Ён таксама друкаваўся ў іншых эміграцыйных выданнях, выдаваў свае працы асобнымі кніжкамі і брашурамі. Сярод якіх адзначым: “Паходжаньне чалавека ў святле сучасных знаходак”. Парыж, 1948, “Душа”. Парыж, 1948, “Сьв. Еўфрасіня-Прадслава Полацкая. Патронка Беларусі”. Парыж, 1950, “Своеасаблівасьці беларускай мовы”. Парыж, 1951, “Беларусь у датах, ліках і фактах”. Парыж, 1953, “Культ Маці Божай ў Беларусі” (франц.). Парыж, 1956.

У 1959 годзе а. Гарошка вырашыў далучыцца да Кангрэгацыі Марыянаў і быў у навіцыяце айцоў Марыянаў у Рыме. У лютым 1960 года разам з айцом Германовічам, які таксама належаў да Закону айцоў Марыянаў, перабіраецца ў Лонданскі Марыян Хаўс. У кастрычніку 1960 года біскуп Чэслаў Сіповіч назначыў Льва Гарошку рэктарам Беларускай каталіцкай місіі ў Вялікабрытаніі. Ад 1962 да 1969 Леў Гарошка з’яўляўся суперыёрам (ігуменам) Дому Марыянаў у Лондане. Яго святарская поўная ахвярнасьці праца не была пакінута без увагі. 16 снежня 1965 года Апостальскі Пасад надаў яму годнасьць архімандрыта.

Ад 1970 году, пасля выхаду на пенсію прэлата П. Татарыновіча, Леў Гарошка пераехаў у Дом айцоў Марыянаў у Рыме, працаваў кіраўніком Беларускай секцыі Ватыканскага радыё і рэктарам Беларускай каталіцкай місіі ў Францыі.

28 ліпеня 1977 года а. Леў памёр у шпіталі імя Нэкер у Парыжы пасля апэрацыі на нырках. 8 жніўня 1977 года пахаваны на могілках Св. Панкрацыя ў Лондане.

Леў Гарошка пакінуў вялікую спадчыну. Акрамя асобных кніжак (апошняя яго праца “Рэлігія і навукa” выйшла за тыдзень перад апэрацыяй), 10 гадавікоў часопіса “Божым Шляхам” (1947–1957), усяго 81 нумар, вялікую колькасць радыёперадачаў, якія засталіся ў форме машынапіснага матэрыялу (Архіў Беларускай секцыі Ватыканскага радыё, копіі ў Беларускай бібліятэцы імя Ф. Скарыны ў Лондане). Сярод незакончаных працаў -- “Зборнік беларускіх прыказкаў і прымаўкаў” (382 старонкі машынапіснага тэксту), слоўнік рэлігійна-царкоўных тэрмінаў. Шмат каштоўных кніжак і матэрыялаў перадаў Леў Гарошка ў Беларускі музей і бібліятэку імя Ф. Скарыны ў Лондане.

Марыя МІЦКЕВІЧ.

НА ЗДЫМКУ: Архімандрит Леў Гарошка ва ўсёй сваёй красе і павазе навучае Божы народ.

[Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.]

спосабаў выратавання ад такіх хвароб медыкі не ведалі. Калі чалавеку няма чаго губляць, рашэнні заўсёды прымаюцца прасцей, і выйсце знаходзіцца. Дзмітрый Борыс вырашыў вылучыцца сам. Паступіў у медыцынскае вучылішча і стаў шукаць шляхі спецыялізацыі па нетрадыцыйных, ці як іх яшчэ называюць, альтэрнатыўных метадах медыцыны. Напэўна, інтуітыўна ён знайшоў той самы шлях, які дазволіў праз шмат год прыдзірлівай і строгай медкамісіі школы інструктару па плаванню і аквалангістаў, якую ён скончыў, напісаць у медыцынскай картачцы “практычна здаровы”.

Усё спрыяла яму на гэтым шляху. Нібы самі завучваліся цяжкія медыцынскія тэрміны, лёгка і без шпаргалак здаваліся экзамены... Потым была вучоба на факультэце народнай медыцыны ў Маскве, пасля якой -- накіраванне на вучобу ў Кітай. Нельга сказаць, каб Дзмітрый Борыс ехаў ту-

нанні, што за грошы можна набыць усё. Такому чалавеку дзядзецца ці стаць іншым, ці хварэць па-ранейшаму.

— Доўгі час усходнюю медыцыну ў нас лічылі ілжэнавукай і шаманствам, сёння ж такі час, што любы сантэхнік можа аб’явіць сябе экстрасенсам і афіцыйна сабраць поўную залу людзей, якія прагнуць выздараўлення. Як адрозніць спрытнага прайдзісвета ад сапраўднага ўрача і як увогугле ставіцца да такіх “лекараў”?

— Метады псіхатэрапіі вядомы людзям з даўняў-даўна, і не толькі на Усходзе. І метады гэтыя трэба распрацоўваць, але падыходзіць да іх з навуковага пункту гледжання. Мы быццам бы цывілізаваныя, адукаваныя людзі, але кідаемс я да розных чараўнікоў як і сто, і трыста год таму. Так было, і так будзе, пакуль ёсць на зямлі хворыя і спакутаваныя людзі, якія спадзяюцца на тое, што хаця б цуд дапаможа ім ці іх дзецям. Што ж тычыцца саміх “экстрасенсаў”, то яны могуць вельмі доўга маніпуляваць чалавечай свядомасцю, бо паспрабуі,

У КОЖНЫМ ЧАЛАВЕКУ

АДБІВАЕЦА СУСВЕТ

ды цалкам перакананы, што знайшоў справу свайго жыцця. Было адчуванне, нібы нехта сказаў -- вось табе ключ ад чароўнага пакоя, у якім усё незвычайна і вельмі цікава. Дзверы гэтыя ён адчыніў, у пакой увайшоў... і згубіўся сярод незнаёмых рэчаў і з’яў. І таму паездка ў Кітай была спрабай разабрацца, знайсці адказы на пытанні, якіх узнікала ўсё болей і болей. Ён не памыліўся, і зараз лічыць, што ўсходняя медыцына стала для яго ўжо не спецыяльнасцю, а спосабам жыцця і мыслення. У Кітаі Дзмітрый Борыс скончыў базавы курс па ігларэфлексатэрапіі Шэньянскага інстытута кітайскай традыцыйнай медыцыны, атрымаў там міжнародную атэстацыю ўрача-рэфлексатэрапеўта, якую выдаў яму аддзел аховы здароўя ўрада КНР, ганаровую граматы і прапанову прайсці практыку ў санаторыі горада Сінчэна, дзе спецыялізаваўся па пытаннях лячэння касцявых хвароб і рэабілітацыі. Праз некаторы час яго зноў запрасілі на стажыроўку ў Кітайскі медыцынскі ўніверсітэт.

— Дык у чым жа адрозненне ўсходняй медыцыны ад нашай, еўрапейскай, і галоўнае, ці могуць дапамагчы нам, людзям з цалкам іншай псіхалагіяй, традыцыямі і прывычкамі яе метады? -- пытаюся я ў Дзмітрыя Борыса.

— Кітайская -- і ўвогуле ўсходняя медыцына імкнецца ў першую чаргу звярнуцца да душы чалавека, наблізіць яго да прыроды. Кітайскі ўрач ніколі не перапыніць хворага, які доўга, і здаецца, нецкава расказвае яму пра свае праблемы. І гэта правільна, бо яшчэ Гіпакрат пісаў, што дрэнны той урач, пасля размовы з якім хвораму не стала лепш. Што тычыцца нашай медыцыны, то кожны з нас хаця б аднойчы сутыкаўся з урачом, які за ўвесь час прыёму сказаў толькі тры словы -- заходзьце, расправайцеся, кладзіцеся... Еўрапейская медыцына пайшла па шляху развіцця складанай тэхнікі і дэкладнага абсталявання. Але ж камп’ютэры, тамографы, самая дасканалая апаратура не могуць прааналізаваць настроі чалавека, абставіны і ўмовы яго жыцця, не дадуць адказы на пытанні, ад чаго пакутуе яго душа. Урач, гавораць у Кітаі, павінен быць доктарам, настаўнікам і святаром, бо толькі аб’яднаўшы якасці гэтых трох прафесій, можна дапамагчы чалавеку разабрацца ў сабе. А многія нашы хваробы ў той ці іншай ступені выкліканы псіхалагічнымі фактарамі. Што тычыцца вашага пытання, наколькі ўсходняя медыцына можа дапамагчы чалавеку з “нашай” псіхалагіяй, хачу ўспомніць аднаго бізнесмена, які нядаўна звярнуўся да мяне. Ён літаральна патрабаваў, каб я даў яму таблетку, ад якой усё пройдзе “адразу і назаўсёды”. “Мне вашы масажы, травы і іголки не патрэбны, -- сказаў ён. -- Я на самалёт спазняюся”... Вось такая псіхалогія... Але я лічу, што справа не ў ёй; а, калі хочаце, у выхаванні, спажывецкіх адносінах да свайго здароўя і перака-

дакажы, што ён хлусіць. Гаворыць такі чалавек: “Я зняў суроку!”, ці -- “Я залатаў вашы энергетычныя дзіркі, давайце грошы!” А як гэта правярэць? Сурока -- катэгорыя нематэрыяльная... Мне ніколі не сустракаліся самзванцы, якія імкнуліся б у хірургію, бо там цана памылкі -- чалавечы жыццё, а тут існуюць афіцыйныя курсы, дзе праз шэсць дзён навучання выдаецца дыплом з правам лячыць хворых. Да таго ж, падчас модных зараз аздараўленчых сеансаў і калектывных медытацый такі “ўрач” ніколі не стане пытацца ў кожнага пра яго дыягназ, і ў людзей могуць узнікнуць самыя розныя непрадуггледжаныя рэакцыі. А хто можа гарантаваць, што за гэтыя шэсць дзён “экстрасенса” навучылі метадам спынення такіх рэакцый? Ужо вядомы выпадкі, калі пасля такіх сеансаў людзі прыходзілі дамоў і выкідаліся з акна. Так, псіхатэрапія і іншыя нетрадыцыйныя метады лячэння існуюць і павінны існаваць, але займацца імі могуць толькі прафесіяналы. Менавіта такіх прафесіяналаў, добрых спецыялістаў-рэабілітолагаў і будзе рыхтаваць наша кафедра. Да нас прыйшлі вучыцца людзі, якія ўжо маюць вопыт практычнай працы ў клініках і паліклініках, урачы, у якіх ёсць медыцынская адукацыя. Яны не проста хочуць вучыцца -- яны патрабуюць усё новых і новых ведаў, і гэта самае каштоўнае для мяне і загадкава кафедра, доктара навук Таццяны Палаковай. Не ўсё пакуль гладка, але, як мне падаецца, менавіта тут, на спакутаванай Чарнобылем Беларусі такія ўрачы вельмі патрэбны.

На візітнай картачцы Дзмітрыя Борыса я заўважыла вельмі цікавую эмблему -- злучэнне сімвала еўрапейскай медыцыны -- змяі, што абвівае чашу, з сімваламі кітайскага светаўспрымання -- “інь” і “янь”. У разважаннях урача я не сустрэла ўласнай аднабокаму максімалізму абмежаванасці -- маўляў, паратунак прыйдзе да нас толькі праз усходнія метады і спосабы лячэння.

— Сапраўдны доктар павінен ведаць і выкарыстоўваць усё, што назапасіў чалавечы вопыт. Няма ведаў і спосабаў лячэння, якія былі б некарыснымі, асабліва, калі справа тычыцца чалавечага жыцця, -- растлумачыў мне ён, і дадаў: -- Мы прывыклі з усялякай нагоды глытаць таблеткі, рабіць ін’екцыі моцных антыбіётыкаў. А шлях да здароўя пачынаецца не з аптэкі. Мы амаль нічога не ведаем пра магучыя абарончыя сілы ўласнага арганізму, атручваем яго лекамі і становімся ўсё слабейшымі і непрыстасаванымі да жыцця. Усходняя ж філасофія сцвярджае, што ў кожным чалавеку адбіваецца ўвесь Сусвет, у кожнай частцы нашага цела -- увесь свет. Калі мы зможам пазнаць гэты свет, мы вернем сабе сваё здароўе без дапамогі хімічных сродкаў у ачынных і замержных упакоўках...

Вераніка ЧАРКАСАВА.

Пасля чаго ўся этнічная тэрыторыя беларусаў апынулася ў складзе Расійскай дзяржавы, што спрыяла іх далейшай нацыянальнай кансалідацыі. Тым не менш, адміністрацыйны падзел праводзіўся без уліку этнічных межаў. Гэта добра бачна на этнічнай карце беларусаў, якую ў пачатку XX стагоддзя склаў расійскі акадэмік Яўхім Карскі, сам па паходжанню беларус. Не бралася пад увагу пры адміністрацыйным падзеле і эканамічная агульнасць раёнаў. Адзінае, на што арыентаваліся царскія чыноўнікі, дык гэта на зручнасць для сябе ў кіраванні краем. У канчатковым выніку царскі ўрад стварыў на літоўска-беларускіх землях даволі моцны адміністрацыйны апарат.

ЗА РАБАВАННЕМ. З 70-х гадоў XVIII стагоддзя пры ўрадзе дзейнічала спецыяльная Камаральная камісія для ўліку і апісання захопленых зямель. Вывучэннем гаспадаркі і прыроды Беларусі займаліся расійскія акадэмікі І.Ляпёхін (1773) і В.Севастьян (1803), рускі паэт і дзяржаўны дзеяч Г.Дзяржавін (1800).

У царскія рукі трапілі дзяржаўныя землі і сяляне былога Вялікага Княства Літоўскага (ці каралеўскія эканоміі і староствы), а таксама канфіскаваныя маёнткі тых мясцовых паноў, якія не захацелі падпарадкоўвацца Расіі і ад'ехалі за мяжу. Гэтыя багаці шчодро размяркоўваліся паміж рускімі генераламі — заваеўнікамі Літвы-Беларусі — і фаварытамі Кацярыны II. Крычаўскае староства атрымаў князь Рыгор Пацёмкін, Гомельскае — граф Пётр Румянцаў, Чачэрскае — граф Чарнышоў, Прапойскае — князь Галіцын, Шклоўскае — граф Зо-

рыч, Кобрынскае — фельдмаршал Аляксандр Сувораў. Раздачы і перадачы ў арэнду дзяржаўных зямель разам з сялянамі працягваліся на Літве-Беларусі і пры Паўле I. Усяго да пачатку XIX стагоддзя руская арыстакратыя атрымала ва ўласнасць каля 1 400 тысяч беларускіх сялян, пераважна большасць якіх раней не ведала, што такое прыгон, бо пражывала на дзяржаўных землях. Новыя прыгоннікі не спяшаліся пакідаць сталіцу імперыі. Свае літоўска-беларускія маёнткі яны звычайна перадавалі мясцовым арандатарам, якія не былі зацікаўлены ў дабраяснай і рацыянальнай апрацоўцы зямлі, бо з'яўляліся яе часовымі гаспадарамі. Драпежніцкая эксплуатацыя глебы спусташала яе і падрывала асноўнае багацце нашага народа.

МІЛІТАРЫЗАЦЫЯ ГАСПАДАРЧАЙ ДЗЕЙНАСЦІ. З мэтай утрымання захопленых у 1772 годзе зямель у складзе Расійскай імперыі і ператварэння іх у надзейную пляцоўку для далейшай ваеннай экспансіі на поўдзень і захад царскі ўрад праводзіў тут інтэнсіўныя работы па паліпшэнню шляхоў зносін. Рамантаваліся і будаваліся дарогі, каналы, пераправы, чысціліся рэчышчы суднаходных рэк. Прыдняпроўе пакрывалася так званымі кацярынаўскімі гасцінцамі, шырыня якіх часам дасягала 20 метраў. Паабпал дарог высаджваліся бярозы, уздоўж іх ставіліся мураваныя верставыя слупы, крытыя бляхай. У 1806 годзе завяршылася будаўніцтва Бярэзінскага канала, які звязваў Дняпр з Заходняй Дзвіной.

Пасля канчатковага захопу нашых зямель будаўнічыя работы пераносіліся на захад. Але тут

ужо шмат чаго было зроблена ў канцы XVIII стагоддзя літоўскімі магнатамі. Царскі ўрад узначы ў 1803 годзе работу Агінскага канала, які злучаў Дняпр праз Прыпяць з Нёманам.

Новыя дарогі і каналы ўзводзіліся таннымі рукамі прыгонных сялян Літвы-Беларусі. Мясцовыя паны сотнямі і тысячамі аддавалі іх за адпаведную плату ўрадам прыказчыкам. Асабліва ахвотна пасыпалі на будоўлі сваіх сялян рускія паны, якім яны дасталіся задарма, з ласкі царскага двара. Беларусы лічыліся добрымі грабарамі, працавітымі, цярплівымі. Іх праца выкарыстоўвалася па ўсёй імперыі.

Пры руплівай падтрымцы Кацярыны II рускія вяльможы, што мелі землі на Магілёўшчыне, адкрывалі тут даволі буйныя суконныя, паруснавыя, канатныя, шклянныя мануфактуры, на якіх зноў жа працавалі прыгонныя. Прамысловая прадукцыя адпраўлялася па Дняпру ў Херсон, дзе будаваўся чарнаморскі флот Расіі. Ён папоўніўся і 25 лёгкімі суднамі, якія прыплылі з Крычава. Там з 1785 года працавала суднабудаўнічая верф князя Пацёмкіна. Але найчасцей на поўдзень плыў мачтавы лес. Магілёўская, а потым і Мінская губерні сталі базай для замацавання Расійскай імперыі на Чорным моры.

Другі асяродак прадпрыемальніцтва на Беларусі-Літве дастаўся Расіі ад Прусіі. Ён склаўся ў Беласточчыне на аснове замежных прыватных капіталаў, пераважна нямецкіх. Але царскі ўрад вельмі ім даражыў і ўсяляк падтрымліваў. Тут вельмі шпарка развівалася суконная і гарбарная вытворчасць, такая неабходная для таго, каб своечасова адзецц і абуць рускае вой-

ска на заходніх рубяжах імперыі. Давецц ж туды стратэгічныя тавары з унутраных губерняў Расіі на тыя часы было не так проста. Дзякуючы гэтаму, тэкстыльная прамысловасць перакінулася з Беласточчыны і на суседнюю Гродзенскую губерню.

2.2. Змеңы ў становішчы жыхароў літвы-беларусі

ПРАВАСЛАЎНЫЯ. Расійская імперыя заваёўвала Вялікае Княства Літоўскае пад сцягам абароны правоў дысідэнтаў, ці праваслаўных вернікаў. Але ў канцы XVIII стагоддзя праваслаўных там было ўсяго 6,5 працэнта. Ніякіх рэальных выгад яны ад праваслаўнай Расіі не атрымалі. Нават набыткі святароў былі даволі сціплымі. Пагроза ж прымусовага пераводу праваслаўных у каталіцызм і уніяцтва практычна знікла яшчэ ў 1764 годзе, калі была прынята адпаведная пастанова сейма Рэчы Паспалітай.

КАТОЛІКІ. Становішча каталіцкай царквы ў складзе Расіі істотна не змянілася. Яна паранейшаму займала вядучае месца ў грамадстве краю. Католікам дазвалялася вольна выконваць свае абрады. За касцёламі і кляштарамі пакідалася іх маёмасць. Нават ордэн езуітаў, што быў скасаваны ў Рэчы Паспалітай, працягваў дзейнічаць на захопленых Расіяй у 1772 годзе землях. У Пецярбургу добра разумелі, што без падтрымкі шляхецкай рэлігіі ўтрыманне на захопленых землях не ўдасца. Кацярына II заахвочвала каталіцкую шляхту да пераходу ў праваслаўе, ды поспеху не мела.

УНІЯТЫ. Зусім па-іншаму царскі ўрад

Захар ШЫБЕКА

ГІСТОРЫЯ БЕЛАРУСІ У XIX - XX СТАГОДДЗЯХ

(РАЗДЗЕЛЫ З НЕНАДРУКАВАНАЙ КНИГІ)

ставіўся да уніяцкай веры, якая ахоплівала пераважна сялянства. Ён лічыў уніятаў ахвярамі каталіцкай экспансіі і імкнуўся вярнуць іх ва ўлонне праваслаўнай царквы. Пры гэтым царскія паслугачы дзейнічалі без асаблівых цырымоніяў. Збіралі людзей у храме і ўсякі раз, калі не сустракалі асаблівага супраціўлення, перапісвалі цэлымі прыходамі ў праваслаўе. Калі ж раз'юшаны натоўп выганяў “духоўных місіянераў”, то і царкоўны прыход заставаўся на уніяцкім абрадзе. Такім “добраахвотным” чынам пры Кацярыне II у праваслаўе запісалася каля 600 тысяч уніятаў. Астатнія былі падпарадкаваны Беларускай уніяцкай епархіі (1783), якая стала падупаднай ужо не каталіцкаму, а праваслаўнаму вышэйшаму духавенству.

Пры Паўле I гвалт над уніятамі быў прыпынены. Пачаліся адваротныя пераходы з праваслаўя ва уніяцтва. Новы імператар ускладаў на добра арганізаваную і матэрыяльна забяспечаную каталіцкую царкву вялікія надзеі ў справе ўтрымання ў паслухмянасці жыхароў былой Рэчы Паспалітай. Таму не выпадкова ён хутка згадзіўся вярнуць уніятаў пад уладу каталіцкай іерархіі. І яна выкарыстоўвала гэтую перамену, каб зноў пераводзіць уніяцкіх вернікаў (як добраахвотна, так і пад эканамічным прымусам) у каталіцызм. Прыгонны селянін не мог не паслухацца свайго пана, калі той цягнуў яго ў касцёл.

Значыць, з далучэннем да Расіі рэлігійныя сваркі на літоўска-беларускіх землях не спыніліся.

ПЕРШАЕ САСЛОЎЕ. Літоўска-беларуская шляхта атрымала ўсе правы, што і рускае дваранства. Праўда, яна не знайшла ў царскай

імперыі былую “залатую вольнасць”. Расійскай арыстакратыі ніколі не дазвалялася трымаць сваё войска, будаваць крэпасці, гуртавацца ў канфедэрацыі. Але і ў былой Рэчы Паспалітай ад такіх прывілеяў пасля прыняцця канстытуцыі 1791 года прыйшлося адмовіцца. Панская Расія не магла пакрыўдзіць літоўска-беларускае панства, без падтрымкі якога царызм не мог бы паспяхова ўладарыць на захопленых землях. Шляхціцы і магнаты, як і раней, заставаліся ўласнікамі прыгоннага сялянства. Захапіўшы Вялікае Княства Літоўскае, Кацярына II фактычна выратавала закаранельных прыгоннікаў ад пагрозы вызвалення сялян, да якога імкнуліся ліберальна настроеныя землеўладальнікі былой Рэчы Паспалітай.

Больш таго, у дробнай і сярэдняй шляхты з'явілася нават нечаканая для яе магчымасць узмацніць уладу над сялянамі. Адміністрацыя Вялікага Княства Літоўскага была зусім бездапаможнай, і кожны абшарнік кіраваў сялянамі сваімі сіламі. А для тых, хто не меў сродкаў трымаць міліцыю, заставаўся адзіны выхад — наладжваць з вясцоўцамі палкобоўныя адносіны. У прыгонных заставалася магчымасць не падпарадкоўвацца сваім гаспадарам. А таму сялянскія павіннасці ў перыяд Літоўскага Княства не вызначаліся высокімі памерамі. Руская ж улада была моцнай і звычай да задушэння любой незадаволенасці прыгонных.

У літоўска-беларускай шляхты з'явілася права прадаваць сваіх прыгонных сялян без зямлі. У адпаведнасці з царскай Даравальнай граматай 1785 года дваранскія прывілеі яшчэ больш па-

шырыліся. Першае саслоўе пачало браць удзел у выбарных судах і мясцовым кіраванні. Акрамя таго, Кацярына II пакінула за мясцовай шляхтай права выкаўрэння, хоць гэта і супярэчыла расійскім парадкам, згодна з якімі броварны промысел знаходзіўся ў руках дзяржавы і прыносіў ёй вялікія прыбыткі.

Карыстаючыся попытам з боку рускага войска на стратэгічныя тавары, больш спрытныя з магнатаў адкрывалі прыгонніцкія мануфактуры, дзеля мясцовай суконнай вытворчасці распачыналі гадоўлю танкарунных авечак, павялічвалі плошчы пасаваў. Палепшаныя шляхі зносілі палягчалі транспарціроўку панскіх тавараў да рачных портаў і па рэках у замежжа.

Адзінае, што не магла вярнуць сабе шляхта, дык гэта былі палітычную ўладу: магчымасць самім вызначаць лёс сваёй Айчыны. Такіх, хто не захацеў служыць рускай імператрыцы і не прыняў прысягу на вернасць царскаму ўраду, аказалася няшмат: Радзівілы, Агінскія, Чартарыцкія, Сапегі, Салагубы і некаторыя іншыя. А колькі было такіх, хто скарыўся, захаваўшы нянавісць да расійскіх захопнікаў, невядома. Не паміралі сярод шляхты і надзеі на ўзнаўленне Вялікага Княства Літоўскага пад пратэктаратам Расіі. Яны і вярталі непакорных магнатаў пад скіпетр рускага цара. У 1811 годзе між літоўска-беларускімі магнатамі на чале з князем Міхалам Агінскім і Аляксандрам I вяліся перамовы і абмяркоўваўся праект канстытуцыі адноўленага Вялікага Княства Літоўскага. Дэлегацыя Агінскага, між іншым, уключыла ў праект і параграф аб вызваленні сялян ад прыгону

на працягу дзесяці год. Але вайна 1812 года змяніла планы расійскага імператара.

На Літве-Беларусі існаваў цэлы пласт дробнай шляхты, малазямельнай і нават беззямельнай. Маючы больш гонару, чым багацця, такая шляхта кармілася ля магнацкіх двароў (арандавала зямлю, служыла), а за тое ўсяляк падтрымлівала сваіх апекуноў, але звычайна варажжа ставілася да расійскіх захопнікаў. Удзельная вага шляхты, з улікам дробнай, сярод насельніцтва Літвы-Беларусі даходзіла ў канцы XVIII стагоддзя да 12 працэнтаў. Такого значнага спяа арыстакратыі не ведала ні адна краіна.

Каб неж нейтралізаваць яго варажасць, Кацярына II перасяляла збяднелую шляхту на вольныя дзяржаўныя землі поўдня Расіі, Павел I фарміраваў з яе складу афіцэрскі корпус рускага войска. Ды гэта праблему не вырашала. Тады Аляксандр I распачаў так званы разбор шляхты. Яна павінна была дакументальна даказаць свае шляхецкія правы, запісаныя ў прывілеях ці граматах літоўскіх князёў і польскіх каралёў. У адваротным жа выпадку ёй прапаноўвалася запісацца па выбару ў адно з падатных саслоўяў — сялян ці мяшчан. Але і гэтае мерапрыемства зацягнулася на дзесяцігоддзі. Дробная шляхта моцна трымалася за сваю выключнасць, за свае традыцыі, што і дапамагала ёй супрацьстаяць царскай русіфікацыі і ў рэшце рэшт далучыцца да беларускага адраджэння.

БЫЦЦЁ ПАД ЗНАКАМ БЯДЫ

Носычы ў душы сваю раней здабытую праўду, герой мог колькі-заўгодна часу маўчаць, задаволіўшыся ціхім сузіраннем падворка. І "можна б, як і дабыў свой век не ў сьтасці, дык хоць у спакоі..." Каб не ваіна... Ваіна — парушыла гэты пастаральны спакой: "У свеце... раптоўна і дарэшты рухнулі спрадвечныя апоры, на што было абавярацца, каб затрымацца ў жыцці?" Катаклізм Часу паскорыў выяўленне тае духоўнае праўды героя, што не магла застацца невыяўленай. Толькі ў ваіну гэта адбываецца скарэй... Выразна адчуваецца рушэнне зямных апор і прадчуўшы сваёй істотай непазбежнасць пераходу ў іншыя, духоўныя формы існавання — ад "зямных", — "ён не хацеў аступіцца сваёй, спаваатай, але блізкаю яму праўдай, якая крыўдліва варушылася ў душы, не жадаючы каму-небудзь паддацца", — герой усвядомлена робіць тое, што робіць кожны чалавек, які развітваецца з жыццём: аглядае яшчэ раз свой любы падворак. Свядомасць яго выразна канстатвала запанаванне ў яго зямным лёсе непераадольных патайбоўных сіл, з якімі нічога не паробіш — застаецца толькі прымірэнне: "Перайнавалася ў цэлым свеце... і на іхнім хутары нешта стане не так"; застаецца толькі "прымаць тое, што нарыхтаваў табе лёс".

Заўважым — гэты стан пададзены апыёрна, яшчэ да непасрэднага знаёмства з героем; але, мабыць, гэта не пагранічча, не стан выбару, — гэта, напэўна, стан чалавека, які УЖО ВЫБРАУ, "здабыў з душы ўсе праўды". Цяпер яму сапраўды засталася толькі ўглядацца ў вакольную, знаёмую рэчаіснасць — чужымі вачыма. Вачыма гэткага, "адсутнага" чалавека мастак і аглядае рэчавыя сімвалы тутэйшага быцця — цяперашняга і шматранейшага. Якія сімвалы яму бацацца? "Ён... глядзеў на ўсе быццям чужымі вачыма, быццям ён куды ад'язджаў, развітаўся, і яму было шкада ўсяго. Хата не скажаць каб нова, але дзерава палася некалі добрае, салыная хвоя... Хата яшчэ пастаіць. Страху ў вільчачку трэба б як-небудзь залпаць, ля коміна ад самай вясны цячэ, калі дождж, таксама як і істопцы, што цераз сенцы, пад адным з хатай дахам... істопку некалі палілі па-чорнаму, у акенца ішоў дым; у цёмным куце яшчэ і цяпер смярдзіць застарэлым гарам чорная печ-каменка... Самая, можа, спраўная тут будыніна — новая пунька пры хляве. Праўда, з выгляду не дужа самавітая, с'як-так складзеная з тонкага яловага вяршалла... Усё ж сядзіба не самая кепская... Вада ў калодзежы была смачная, заўжды сцодзёная і чысцоткая, як слэза. Гэткай вады не было тут нідзе..."

Ды адкуль гэты развітаўны тон ("глядзеў быццям чужымі вачыма, быццям ён куды ад'язджаў, развітаўся..."); дзе, на якім пераломе адбылася быццёвая ініцыяцыя героя, у выніку якой ён стаў "адсутнім" у зямным НАД Часам і НАД Светам? Вось тут і робіць мастак — зверхні назіральнік — першы экскурс памяці ў мінулае, на зямлю Галгофы. ...Тадзі ім быў знак — змерзлы на неспадыяванай вясенняй сцэцы жэўранак. Усё затым абярнулася супраць гэтых дваіх людзей — насельнікаў чужога — копія панскага — хутара, атрыманнага імі ва ўласнасць імем савецкай улады. Няшчасце прынес ашчасліўленым па першым часе колішнім парабкам той чужы маентак: сама зямля была супраць іх гаспадарання на ёй. Можна, праз Петрака сцвярджацца няздзейснасць дасюль мары ўсяго яго папярэдняга роду — урабіць колькі мага зямлю, нагаспадарыцца ўволю. (Сцепаніда ўспамінае, як Пятрок "усё не мог нагаспадарыцца ўволю" на абрынутым на іх песьці падвор'і...). Ды, відаць, не той ход быў у жыцця, каб тыя мары здзейсніліся, не тое было зроблена, каб "было ўнукаў панаванне там, дзе ўчора плакаў

дзед". Не прыняла зямля, ператвораная ў няуроблявую, закарэлюю выспу, новага гаспадара — Петрака. Няшчасны руплівец мусіў продкавым спосабам — самаруч — усклапаць замакмянелую гліну і пасеяць зерне... Ды, відаць, надта надрыўны, занадта пакутны быў высілак чалавека на зямлі, што не прынесла тая пабораная чалавечую ўпартасцю і сілай выспа радасці чалавеку-пераможцу: нешта незваротна ў ім адтаго згасла, зышло, знікла яго дарэмна надзея і летуценне. Знікла родавая мара продкаў Петрака на ШЧАСЦЕ НА ЗЯМЛІ. Чаму так адбылося — таго не дадзена пасцігнуць да канца ні Чалавеку, ні — пакуль што — мастаку-назіральніку. Толькі абмоўкі на "сэнсатворных" стыках, дзе няма ні героя, ні ў чыстым выглядзе аўтара: "(Сцепаніда — перад ваіной)... Нешта ў свеце заблягалася, перамяшалася, зло з добром ці адно зло з другім, яшчэ большым злом"; "(Пятрок — у час ваіны) ...Калі чума праз сваіх, вясковых, тутэйшых людзей, вядомых усім да трэцяга калена, якія раптам перасталі быць тымі, кім былі ўсе жыццё, а зрабіліся нелюдзьмі, звар'ём, падуладным толькі гэтым набрыдам-немцам, тады як разумець тое? Ці яны раптам ператварыліся ў звар'е і вытвараюць такое па чужым прымусу, прытаптаўшы ў сабе ўсе чалавечыя, ці, можа, яны і не былі людзьмі, адно прытвараліся імі ўсе гады да ваіны, якая разбудзіла ў іх звар'уг". Пакуль што толькі "намекі", "прадчуванні", "глабальнага характару" здагадкі...

Толькі нязгаслая памяць людская ў самы жудасны, жорсткі час іх жыцця дорыць усё-такі хвалюючы ўспамін-адчуванне нечага дарагога ў пражытым, "нейкую непазнаную слодычу, аддалены гук жыцця". Чалавек неусвядомлена прыходзіць да сімвалічнага спасціжэння свайго зямнога кону, сваёй няўдачы на зямлі: сведчаннем таму — пазнацца тое няўдалае выпыгары "высозным і страшэнна цяжкім" крыкам — знакам гэтае зямлі, пасля чаго месца і набыло найменне "Галгофа". І, мабыць, яшчэ доўга будзе так звацца гэты нязладны для хлебаробства пагорак, асвенчаны іх слэзмі і працай, іх і чалавечымі пакутамі". Дык, значыцца, не толькі іх зямля — Галгофа; значыцца, і чалавечая, айчынная зямля таксама — такая ж?

Вось скуль выток Петракоўскай "бесстароннасці" ("глядзеў чужымі вачыма"). Навошта пасля гэтага, пасля выразнага адчування марнасці свайго жыццявага, наземнага высілку — яго доўжыць? Досыць надалей спакойнага, "філасофскага" сузірання родных імшарын, надворка, "мілага" нарэзвання табакі... У цяжкіх імшарынах, крушуным папкіні лесу і меуса быў сплываць астатні зямны век Петрака. Толькі васьмь прыход інашаземнага ворага неўспадзеу скасаваў гэтую магчымасць мірнага расстання з жыццём, груба і ўраз абарваў яго адзінокі гук.

...Жыццё, якой жа ты самотнай нотай Гучыш у хоры быцця не ў лад! Ты -- наш анчар, што ў хлеб надзены ўпотаі Па капачцы смяротнай цэдзіш яд. Зямля, набракная салёным потам, -- Твой грунт, твая ж карона -- бездань неба, Якое лье дажджю і цісне гнётам Хвароб, памору і нястачы хлеба І горам там, дзе б радавацца трэба...
Усе паводзіны Петрака ў "часе дзеяння" апавесці — перад немцамі — моцна нагадваюць паводзіны самнамбулы, зданю, ценю... Ценю таго, існаснага Петрака, каторы "глядзіць на ўсё здаля разумнымі вачыма". Цень гэты і "паньла думае", і "панура разважае", і "нудзіцца", "дужа хутка і памужчынку проста ўцраецца ў іхнюю (да немцаў) кампанію", "як мага ласкавей" з імі гаворыць. Ён, цень, "баіцца нават у сваёй хаце", сплуняе "ў безнадзейнай абывакасці да сядзібы, жонкі і найперш само-

га сябе". Але ён не баіцца смерці. Бо акаляючая, ашчэрнаная на жывое жыццё рэчаіснасць для Петрака — сама прывід, фікцыя, ня-існасць. Існасць — угары, уверсе, у ласкава клічучым яго душу Небе... "Вялікая абывакасць да сябе і да жыцця наогул", — чуецца ў момант расстрэлу Петрака ва ўласным доме, што зымітавалі раз'юшаныя паліцаі. Толькі б дома, на парозе хаты памерці — апошняе прыжыццёвае жаданне Петрака.

І — "Пятрок знік, прапаў з гэтага свету". І свет для яго знік таксама, знікла Галгофа. Гэтак, амаль па-гесэўска аўтар дама-тэрыялізуе свайго героя, што быў і так занадта доўга затрымаўся ў гэтым пакутным да апошняга ўздыху жыцця. На высце застаецца іншая душа, якой наканавана іншая доля — доля змагарнага, дзейнага... Пятрок пайшоў на Неба, сцвердзіўшы выдатную нацыясофскую інтуіцыю Аркадзя Смоліча: "Беларус быў увесь час вельмі прыдатным да ролі грамадзяніна будучыны, тае будучыны, калі справядлівасць запануе між народамі, але быў мала падгатаваным да змаганьня за быт, за жыццё, якое ішло вакола яго і яго коштам, але на яго шкоду... Ён... пасяліў сьвет вакола сябе разнароднымі духамі, бласгімі і добрымі, і жывець напалову ў свеце гэтых духаў" ("Геаграфія Беларусі").

— "Хутэй аддасць, чым возьме"; лягчы саступіць, чым сыць даб'яць. Не любіць сварыцца, яму ўсё каб ціха"; "буў аж залішне добры"; "чалавек ціхі і мяккі, страхотны, зважлівы, трохі набожны...". Такімі была большасць аднаўсёкаў Петрака; такія былі і яго продкі.

...Для Петрака "духі" ўрэшце ўвасобіліся ў Дух адзіны, абсалютны. Адсюль і "высозны і страшэнна цяжкі" Крыж, які сімвал інтуітыўнага паяднання чалавека з Духам адзіным, сведчанне яго, чалавечай, нясмелай надзеі на зверхнюю помач, сціплага спадзеу на палягчэнне зямной ношы.

...Крыжы, крыжы --
уцяж дарогі кожнай,
Зірніце з гор у глыбіню далін.
Не думайце: іх стабіла
набожнасць --
Аб лютасці забойцы напамін.
Дзе паў ахвярай крою
горды сын,
Там крыж узведзены
рукою нечай.
І край, нібы сучэльны
крыж адзін,
Нясе пакуты крыж,
Бядой знявечан...
***

Зямное, рэальнае жыццё не трывае пуста ў сваім развоі; яго, жыццё, неўнікнёна шукае і знаходзіць формы для запанування іх тою быццёвай энергіяй, што дагэтуль была адрынутая ўбок ад іншых кштаттаў. Калі кштатт Петрака — унутраны, філасофскі, экзістэнцыйны, то "зямны", "маральны", практычны кштатт зямнога існавання мусіла спраўджаць Сцепаніда.

Сцепаніда — тып экзатэрычны, знешненакіраваны і знешне-выяўлены; гэта тып змагарны і дзейсны. Сцепаніда не сузірае і не разважае: яна рашуча дзейць і бязлітасна асуджае ворагаў — немцаў, паліцаю і самога "недалэгу", "дурня" (з яе "практычнага" пункту гледжання) Петрака. Энергія быцця, што адстойвае справядлівасць, як бы сімвалізавана і выяўлена праз Сцепаніду. Гэта энергія — "з кулакамі"; злю Сцепаніда — немцы і іх памагаты на хутары — асуджана адразу ж і беспаваротна. Такім чынам, у асобе Сцепаніды маніфэставана маральная — дый быццёвая — пазіцыя сіл чалавечнасці і добра ў часе наступу на іх сіл зла, разбуральных сіл. "Яна ведала, у чым яе хопіць да скону. За сваё цяжкое жыццё яна ўсё ж спазнала праўду чалавечы адносін і пакрысе здабыць свой невялічкі чалавечы гонар. А той, хто аднойчы адчуў сябе чалавек, ужо скацінай не стане (тут паўторана амаль даслоўна сэнтэнцыя С.Цвейга. — Ю.З.) Шмат што ў жыцці, асабліва гора і бяды, пераканала яе ў тым, што з людзьмі трэба аб-

ходзіцца па-добраму, калі хочаш, каб і да цябе адносіліся палюдску (а тут амаль дакладны пераклад маральнага імператыва І.Канта. — Ю.З.) Напэўна, чалавек такі ўжо ад прыроды, што адказвае добром на добро і не можа адказаць добром на зло. Зло не можа спарадзіць нічога, апроч зла, на існае яго не здольна. Але бяды ў тым, што людская дабрныя перад злом бясіліна, зло лічыцца толькі з сілай і баіцца адно толькі кары. Толькі непазбежнасць адплаты можа прыцішыць драпежны ягоны нораў, прымусіць задумацца... Гэты галоўны сэнс Сцепанідзінай праўды, што пазным чынам ператлумачвае талстоўскую тэзу "непротівлення злу насіліем", — ненасілле добра не ёсць і не павінна быць яго бясілле перад злом. (Пазней, у рамане "Кар'ер", у спрэчцы Агева і пападзі Бараноўскай, абедзве гэты сінтэзуюцца ў адну: у неабходнасць па меншай меры духоўна процістаяць злу. Бо — калі ў душы не пусціць бога, дык у ёй абавязкова паселіцца д'ябал").

Уласна сваім дзейным чынам Сцепаніда якраз і дэманструе гэтую апошнюю тэзу быкаўскай маралі: "Да апошняй сваёй хвіліны яна не скорыцца ім, бо яна чалавек, а яны звар'ы". Не скорыцца — адзіны непаддаўны на хутары і ў ваколіцы злу чалавек — беларуская жанчына Сцепаніда. Заліслівы перад фашыстамі прывід-цень Петрака; прадзіся і шчыра служыць немцам гужы і іншыя тутэйшыя душапраддзю; маўчыць прыпужаны сілай чужой зброі народ... На здратаваным канавымі ботамі хутары б'ецца адзінае няскоранае сэрца — Сцепанідзіна. Ад пачатку і да канца яе чын — бадай бессвядомы, імпульсіўны: і "недадоенае" малако, каб пазбавіць германцаў нат малой насалоды; і скрадзеная віноўка, кінутая ў калодзеж; і нязменнае "скуля імі!" — у адрас паліцаю, што панадзіліся на хутар пасля немцаў; і асуджэнне бязвольнасці, нерашучасці "недалэгі!" Петрака... Рэальны ўрон ворагу ў гэтым адзіночым змаганні — ледзь не чыста сімвалічны. Ды гэта ў рэальнасці. А ў над-рэальнасці, у плане духоўнага супрацьву ворагу — фронт выглядае зусім інакш, ён напружаны і бязлітасны, больш таго — бок Сцепаніды ў духоўным проціборстве перамагае. Бо не можа не перамагчы чалавечнасць, што адстойвае сваё чыстае імя і непарушную існасць; бо не могуць не быць пераможаны сілы зла, увасобленыя ў чужынях, што прыйшлі на гэтую зямлю з ваіною і разбурэннем (дый свае "чужыніцы" таксама, хоць з апошнім найбольшая няпэўнасць у аўтара...). Сцепанідзе нават агідна ўваходзіць у хату пасля таго, як у ёй пабывалі чужыніцы...

За сваё роднае, крэўнае яна і ваюе; сваю духоўную цноту яна і адстойвае. У адрозненне ад Петрака, дом якога ўжо не на зямлі — вышэй, — за плячыма ў Сцепаніды нежак усталяванае за доўгія цяжкія гады сваё дамашняе, зямное цяпельца, быт, а перад вачыма — цынічны вораг, што прыйшоў гэтак цяпельца парушыць, адабраць. Ды таму не бываць.

— Калі для Петрака ў духоўных адносінх конавым выправаваннем было змаганне з Галгофай, то для Сцепаніды час выправавання прабіў цяпер, у час варожага нашэсця на яе зямлю. Не выпадкова трохі раней аўтар — зверхні назіральнік — заўважыў, што для Сцепаніды папярэдняе яе жыццё было "нібы падступам, падрыхтоўкай, зборам...". "Здаецца, яна пражыла ўсё, перажыла свой лёс. Як і не жыла... Усё збіралася, доўгія гады чакала, адкладвала на пасля..." І во — склалася, прыйшоў час жыць па-сапраўднаму, жыццём-азарэннем, праз якое толькі даецца дарога ў вечнасць... Сцепаніда гэтак "апошняе жыццё" пражыла годна і велічна.

У процістаўленых характарах — Петраку і Сцепанідзе — як на мой погляд, можна разгледзець адмыслова-беларускую псіхалагічную амбівалентнасць мужчынскага і жаночага ў народным характары. Калі "мужчынскія" праявы нацыянальнага характару выяўляюцца пераважна ў жанчыне, а "жано-

чыя" — у мужчыне. Зрэшты, амбівалентнасць мужчынскага і жаночага ў гэтых мастацкіх пераўвасабленнях у "Знаку бяды" — чыста ўмоўная, нават штучная, але, без нацяжкі, ад гэтай скамбінаванай літаратурнай гульні быццёвай сітуацыі можна развіць нітку асацыяцый і да вытокаў міфалогіі паходжання процілеглых палюў з аднае першапачатковае цэласнасці... Сцепаніда сутнасна дасягае духоўнага стану Петрака ў процілегласць яго шляху не сузіраннем, а — змаганнем, рэальным высілкам, адольваючы цыск вонкавых акалічнасцяў і сіл. Гэта ўстаноўка — на безумоўны супраць, змаганне — выходзіць з глыбі яе душы, магчыма нават, як няспраўджаная прадкамі (Рагнедай, напрыклад) прага помсты злу, перамогі над знешнім ворагам-крыўдзіцелем. Тут зноў дарэчы працягуем Аркадзя Смоліча: "Ёсць у характары беларуса адна важная рыса, якую згодна прызнаюць усе лепшыя этнографы. Пачуццё помсты ў ім неразвітае, што адрозьняе яго нават ад украінца... Гэтая рыса беларускага характару мела, мусіць, немалое значэнне ў беларускай гісторыі. Агульна ведама, што беларус у мінуўшчыне асабліва ваюўнічым настроем ніколі не вызнаўся і часткаю праз гэта, мусіць, у тыя часы, калі адны народы будавалі сваю дзяржаўнасць і незалежнасць на няволі і прыгнечанні другіх, трапіў ён ня ў лік першых — прыгнечаных, а ў лік другіх — прыгнечаных... Недахват ваюўніцкай трэба тлумачыць толькі гэтай лагоднасцю, рахманасцю беларускага народнага характару; беларус рад каму хаця саступіць, абы была згода. Зразумела, што пры гэтай лішняй, можа, мірлівабывасці гісторыя беларускага народу і не магла улажыцца іншым спосабам, як яна ўлажылася..." (Стуль жа).

Магчыма, магічнае пераўвасабленне беларускай рашучасці і адвагі ў жаночую палову нацыі адбылося таму, што жанчыны не так дарэшты вынішаліся ворагам, як мужчыны (ёсць жа ў беларускім фальклоры "волатавыя" матывы, значыць, былі і мужчыны-волаты сярод нашых продкаў...).

З моманту зразумення неабходнасці супрацьву ворагу ва ўсім, нават у самым малым, рэальны п'ён змагання для Сцепаніды траціць сутнасны сэнс: яна таксама, услед за цяжкім і неадлеглым Петраком, дасягае сваё духоўнае свабоды; пачынаецца змаганне дзеля самога змагання.

"Бомба на ўзроўку" — васьмь сімвал неадольнай духоўнай сілы Сцепаніды і Сцепанідзінага народа, падлага пада ворагае нашэсця, ды не скоранага, баронячага сваю "унутраную свабоду". "У думках" гэты народ вольны, а думкі непазбежна высеюць у дзеі.

...Хай сонны пераможаных маўчаць, --
Няма пакоры ў грозным іх маўчанні.
Стаіла страсць у логвішчы дыханне.
Ды прыйдзе час --
паўстане гневу раць,
І права помсты, кары і даравання нас чакаць,
Але празмерна нельга помсціць і караць.
У расейскай літаратуры была нацыянальная метафара: "Дубіна народнай войны". У беларускай літаратуры ёсць -- сімвал-знак "Бомба на ўзроўку".

"Бомба на ўзроўку чакала свае пары".
Бомба на ўзроўку чакае свае пары.
Але... "празмерна нельга помсціць і караць".

Юрась ЗАЛОСКА.

1 З пазмы Дж. Байрана "Паломнітва Чагьд-Гарольда". Пераклад Я. Семянкі.

2 З указанага твора. Перакладу У. Дубоўка.

3 З указанага твора. Перакладу У. Караткевіч.

НЯХАЙ СПРЫЯЮЦЬ БОГ, ЧАС І ЛЮДЗІ

[Заканчэнне.
Пачатак на 4-й стар.]

“Польмя”, кніга А. Калубовіча “На крыжовай дарозе”, ноты песні на словы Я. Купалы “Не загаснуць зоркі ў небе”. Богдан Андрусьшын (Данчык) перадаў нам касету, пласцінкі з запісамі песень на словы паэта... Людміла Канстанцінаўна ў сваім выступленні нагадала прысутным, якімі жывапіснымі, графічнымі, скульптурнымі работамі, крытычнымі даследаваннямі, успамінамі папоўніліся за апошні год фонды Купалаўскага музея.

Тэарэтычна-практычнымі можна назваць выступленні загадчыцы навукова-экспазіцыйнага аддзела Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры Аліцыі Шыбіцкай і старшага навуковага супрацоўніка Раісы Аўгуль. Іх выступленні грунтаваліся на праблемах стварэння асноўнай экспазіцыі маладога музея, якая павінна ахапіць перыяд ад старажытнасці да нашых дзён. Аліцыя Рычардаўна гаварыла аб неабходнасці выкарыстання ў экспазіцыі муляжоў. Асабліва гэта тычыцца старажытнага перыяду, літаратурныя помнікі якога на тэрыторыі Беларусі амаль не захаваліся. Як прыклады муляжоў-экспанатаў, якія ў экспазіцыі выконваюць вялікую гісторыка-літаратурную, пазнаваўчую і эстэтычную функцыю, прысутным былі прадэманстраваны вырабленыя ў Санкт-Пецярбургу Друцкае евангелле (XIV стагоддзе) і Біблія Мацея Дзесятага (XVI стагоддзе).

Раіса Аўгуль на прыкладзе археалагічных знаходак XI–XIII стагоддзяў (праселкі, костка з малюнкамі жанчыны, культывы камень з літарпадобнымі знакамі і выявамі), якія перадала ў дар музею археолаг Людміла Дучыц, пераконвала, як важна мець такія калекцыі Дзяржаўнаму музею гісторыі беларускай літаратуры. “Гэтыя экспанаты, — сказала Раіса Якаўлеўна, — дазваляць найбольш поўна і жыццёва рэалізаваць навуковую канцэпцыю асноўнай экспазіцыі, стварыць пэўны часавы каларыт, глыбей зразумець далёкія, першабытныя, язычніцкія ўяўленні нашых продкаў”.

Такія унікальныя экспанаты сапраўды з’яўляюцца вялікай каштоўнасцю не толькі музея, але і ўсёй нацыянальнай культуры.

Не абмінулі ўдзельнікі “круглага стала” і вельмі надзеянае пытанне выдавецкай дзейнасці музея. Рэдкія бібліяграфічныя выданні, рукапісы, дакументы, якія застаюцца ў запасніках і не маюць шырокага доступу, утрымліваюць багаты гісторыка-літаратурны матэрыял, могуць істотна ўзбагаціць веды пра таго ці іншага пісьменніка, грамадскага дзеяча, пашырыць уяўленне пра шматфарбнасць і невычэрпанасць нацыянальна-культурных традыцый беларускага народа... Фонды музея адкрываюць шырокія магчымасці для падрыхтоўкі і выдання пэўных каталогаў, зборнікаў дакументаў, літаратурных падборак і г.д.

Актыўна і плённа працуюць у гэтым кірунку супрацоўнікі Літаратурнага музея М. Багдановіча, пра што распавядала ў

сваім выступленні галоўная захавальніца фонду Валянціна Бяляўская.

На пасяджэнні “круглага стала” прысутнічаў таксама галоўны спецыяліст НПФ “ІНЕАК” Аляксандр Плоткін. Ён адзначыў, што вырашэнне многіх згаданых вышэй праблем (і перш за ўсё ў навукова-фондавай рабоце і інфармацыйным абслугоўванні) залежыць ад прымянення электронна-вылічальнай тэхнікі. Як адзін з распрацоўшчыкаў аўтаматызаванай музейнай сістэмы (АМС), Аляксандр Міхайлавіч праінфармаваў прысутных аб ходзе праектавання і ўкаранення яе на практыцы.

Зараз ідзе праца над ўкараненнем першай чаргі сістэмы ў трох музеяў: Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры, Нацыянальным музеі гісторыі і культуры Беларусі, Дзяржаўным музеі Вялікай Айчыннай вайны.

Выкарыстанне АМС і, галоўным чынам, электроннага каталога дазволіць музейным супрацоўнікам, вучоным, студэнтам, школьнікам атрымаць доступ да інфармацыі пра музейныя экспанаты як на экспазіцыі, так і ў запасніках, аблегчыць іх тэматычны пошук.

Вынікі “круглага стала” падвёў дырэктар Аб’яднання дзяржаўных літаратурных музеяў Рэспублікі Беларусь Леанід Хадкевіч. Ён адзначыў, што сустрэчы спецыялістаў-аднадумцаў маюць як тэарэтычны, так і практычны плён. Актыўны ўдзел супрацоўнікаў таго ці іншага музея ў абмеркаванні — гэта ўжо паказчык дзейнасці ўстановы, твар яго музея. Узнятыя праблемы, дэманстрацыя пэўных экспанатаў, прыклады апісання цікавых навуковых пашпартаў, дасягненні фондавай працы з’яўляюцца школай для маладой змены музейшчыкаў. Пачутае і убачанае на пасяджэнні дае таксама магчымасць адчуць ступень каштоўнасці набыткаў у нацыянальным маштабе, садзейнічае выпрацоўцы крытэрыяў далейшага камплектавання музейных фондаў, дазваляе аб’яднацца ў вырашэнні агульных праблем, укараненні новых форм дзейнасці, імкненні пастаянна павышаць эфектыўнасць працы літаратурных музеяў.

Пажадана, адзначыў у выступленні Л. Хадкевіч, каб падобныя мерапрыемствы сталі традыцыйнымі. Аднак у будучыні неабходна пашырыць рамкі ўдзельнікаў і запрасіць прадстаўнікоў іншапрофільных музеяў, а таксама выкладчыкаў ВНУ, прадстаўнікоў Міністэрства культуры і друку.

Прайшло яшчэ адно пасяджэнне “круглага стала”. Выказана набалелае. Прынята рэзалюцыя. Застаецца толькі працаваць і паступова вырашаць нялёгка, але неабходныя задачы, якія стаяць перад музеймі.

Няхай жа спрыяюць гэтаму Час, Бог і Людзі!

Тэрэза ГОЛУБ,
вучоны сакратар
Дзяржаўнага музея гісторыі
беларускай літаратуры.

НА ЗДЫМКУ: Біблія Мацея
X (XVI ст.). Друцкае евангелле
(XIV ст.). [Муляжы].

ПРАВЕРЦЕ ПРАВІЛЬНАСЦЬ АФАРМЛЕННЯ АБАНЕМЕНТА

На абанеменце павінен быць прастаўлены адбітак касавай машыны. Пры афармленні падпіскі (пераадрасоўкі) без касавай машыны на абанеменце прастаўляецца адбітак календарнага штэмпеля аддзялення сувязі. У гэтым выпадку абанемент выдаецца падпісчыку з квітанцыяй аб аплаце кошту падпіскі (пераадрасоўкі).

Для афармлення падпіскі на газету або часопіс, а таксама для пераадрасоўкі выдання бланк абанемента з даставачнай карткай запаўняецца падпісчыкам чарнілам, разборліва, без скарачэнняў, адпаведна ўмовам, выкладзеным у каталогах.

Запаўненне месячных клетак пры пераадрасаванні выдання, а таксама клеткі “ПВ-МЕСЦА” робіцца работнікамі прадпрыемстваў сувязі.

ДЗІЦЯЧЫ КАМЕРНЫ АРКЕСТР У ГАЛАНДЫ

ПАДЗЯКА ЗА ПРЫГОЖУЮ МУЗЫКУ

28 сакавіка маленькі гарадок Нейкерк у Галандыі, што ў 1 800 кіламетрах ад Мінска, сустрэў нас морам кветак. Цюльпаны, нарцысы, квіткачыя вішні і кусты — усё гаварыла тут аб вясне, што прыходзіць на гэтую зямлю на месяц раней за нашу. І, вядома, усмешлівыя твары нашых будучых сяброў. Мы — гэта камерны аркестр Рэспубліканскага ліцэя пры Беларускай акадэміі музыкі з кіраўніком і дырыжорам Уладзімірам Перліным. Амаць месяц мы адпачывалі, знаёміліся з краінай, яе жыццём, дávalі дабрачынныя канцэрты.

Уражанняў у нас засталася вельмі многа. Але, думаю, што не менш было і ў тых, хто наведаў нашы канцэрты. Было многа канцэртаў для школьнікаў усіх узростаў, канцэрты ў пратэстанцкіх царквах, у дамах састарэлых, у атэлях, у музычнай школе горада Заандама і многіх іншых гарадах. Поўныя ўражанняў вярталіся нашы дзеці дамоў. Аб канцэртах лепш, чым самі слухачы, ніхто, напэўна, не зможа сказаць.

Вось некаторыя з выказванняў:

“Рэакцыя дзяцей была вельмі добрай. Я не чуў ні аднаго негатывнага водгука. І я думаю, што гэта вялікая пахвала аркестру. Таму што нашы навучнікі не знаёмы з класічнай музыкай. Вялікая падзяка аркестру, яго кіраўніку і настаўнікам. Спадзяюся калі-небудзь пачуць іх яшчэ.”

З найлепшымі пажаданнямі Карл ван ВЕНЕЛІА, настаўнік музыкі (г. Амерысфорт).

“Мне вельмі спадабаўся ваш аркестр. Іграючы, вы захапляеце слухачоў, складаючы з імі адзінае цэлае. Радасна бачыць такіх таленавітых маладых людзей здалёку.”

Настаўнік матэматыкі (г. Цэйст).

“Гэта нешта фантастычнае, незабыўнае! Ваша музыка ўвайшла ў нашы сэрцы назаўсёды!”

Грэта дэ ГРААФА (г. Нейкерк).

“Сёння ў нас цудоўны вечар! Што нас больш за ўсё ўразіла — гэта глыбокае пачуццё, якое вы ўклілі ў сваю музыку. Іграючы музыкантаў уразіла нас. Мы з жонкай сядзелі ў першым радзе ў царкве, бачылі і чулі выкананне вельмі блізка. Вялікае дзякуй за радасць, якую вы даставілі нам сваёй музыкай.”

Ды благаславіць вас Гасподзь!

Люютэн і Дінекен БАЮНДА (г. Цэйст).

“Гэта было ў снежні, калі мы ўпершыню пачулі пра мінскі ліцэй, пра маладзёжны камерны аркестр з Мінска. Мы тады не маглі уявіць, хто яны, як іграюць і што чакаць ад аркестра.”

Калі Аб дэ Грааф папрасіў нас прыняць гасцей з Мінска, мы згадзіліся. І сям’я наша не пашкадавала. Нам было радасна ўсведамляць, што мы можам паказаць дзецям, як жывём тут, падзяліцца з імі ўсім, што маем самі, аддаць ім сваю любоў, стаць іх сям’ёй.

Першы тыдзень для іх тут быў тыднем знаёмства з горадам, краінай, адзін з адным. Хаця, я хачу сказаць, нашы дзяўчынкі Оля Шулякoўская і Галя Трухан адчулі сябе як дома вельмі хутка. Мы разам ігралі на фартэпіяна, мелі асабуду ад маленькіх канцэртаў, калі яны займаліся на скрыпцы і цымбалах.

Неўзабаве мы пазнаёміліся з музыкай аркестра. Нам не давялося доўга чакаць, таму што ўжо 30 сакавіка яны далі свой першы канцэрт і адразу пакарылі нас. Мы пачулі цудоўную музыку. Як таленавіта, як лёг-

ка, як захапляюча яна гучыць!!! І гэта было толькі пачаткам.

Мая сям’я змагла пабываць на многіх канцэртах аркестра. І ўсякі раз, слухаючы іх, мы радаваліся. Асабліва “Аве Марыя” Качыні і “Ісус Хрыстос — суперзорка” Уэбера напаялі нас высокімі пачуццямі, выклікаючы ў многіх слёзы.

З высокім захапленнем мы слухалі цымбалістку Галіну Трухан, флейтыстку Дашу Бельцокову, піяніста Сяргея Смірнова. Іх сольнае выкананне было дасканальным. Нават двое самых маленькіх вяжанчлістаў Гарык і Леша, былі для свайго ўзросту цудоўнымі! Сапраўды сэрца напаяўца цэлым, калі бачыш і чуеш іх выкананне.

Прыемна бачыць, што кожны выканаўца дасканала валодае сваім інструментам, мае віртуозныя даныя, лірызм і г.д. Калі б гэтага не было, не было б ансамбля як адзінае цэлае, які захапляе і уражвае слухачоў сваёй іграй. Аркестр складае адзінае цэлае з эмацыянальным, артыстычным дырыжорам Уладзімірам Перліным. Яны іграюць адзін з адным і адзін дзеля аднаго.

Многія ў нас слухалі камерны аркестр упершыню, але адразу палюбілі такую, здавалася, далёкую ад іх музыку. Мы можам дакладна сказаць, што тыя, хто застаўся дома і не прыйшлі паслухаць хаця б адзін канцэрт, многія страцілі. На жаль, усяму прыходзіць канец. Мы ўпэўнены, які ціха і пушта стане ў Нейкерку, калі аркестр і ўсе, хто яго суправаджаў, пакінуць нас і вернуцца ў Мінск ў свае сям’і.

Дзякуй, дарагія сябры, за вашу прыгожую, найвышэйшага класа музыку, за тую цудоўную дні, якія мы правялі разам!

Самага найлепшага вам у будучыні! Ян і Мэры БЛОМ.

Ніна КАНДРАЦЕНКА.

Ф. СП-1

Міністэрства сувязі і інфарматыкі
Рэспублікі Беларусь

АБАНЕМЕНТ на газету **“Голас Радзімы”** **63854**
(індэкс выдання)
Колькасць камплектаў

на 199 год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды _____
(паштовы індэкс) _____ (адрас)

Каму _____
(прозвішча, ініцыялы)

**ДАСТАВАЧНАЯ
КАРТКА**

ПВ _____ месца _____ лі-тар _____ на газету **63854**
(індэкс выдання)

“Голас Радзімы”

Кошт	падпіскі	руб. кап.	Колькасць камплектаў
	пераад-расоўкі	руб. кап.	

на 199 год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды _____
(паштовы індэкс) _____ (адрас)

Каму _____
(прозвішча, ініцыялы)

Нагадаем нашым чытачам, што ў прадпрыемствах “Саюздруку” і паштовых аддзяленнях ідзе падпіска на “Голас Радзімы” на трэці квартал 1994 года. Спяшайцеся! Падпіска доўжыцца з 5-га мая па 15-е чэрвеня.

МАГІЛЁўСКАЯ ДАЎНІНА

Вось, нарэшце, і з’явіўся на Беларусі першы абласны гісторыка-краязнаўчы часопіс “Магілёўская даўніна”. Таксама першы, як калісьці музей (1867 год) і бібліятэка (1827 год). Ён быццам бы прадрэўся праз смугу дзесяцігоддзяў рэпрэсій, забарон, бяспамятства, каб яшчэ раз падкрэсліць, што горад з такімі магутнымі гісторыка-культурнымі традыцыямі не можа ператварыцца ў шэры перыферыяны горад з найгоршай экалагічнай, крмінагеннай сітуацыяй, з жыхарамі, якіх хваляе толькі ежа ды гарэлка. Але я, прынамсі, як той паэт, заўсёды верыў, што ён заснуў не на вякі...

Часопіс быў надрукаваны ў Магілёўскай абласной друкарні і з’явіўся ў сакавіку 1994 года, нягледзячы на тое, што на вокладцы і яшчэ ў трох месцах стаіць дата 1993 год. З-за адсутнасці нумара ствараецца ўражанне, што выданне першае і апошняе. Аб фінансавых цяжкасцях часопіса гаворыцца ва ўступным артыкуле. На жаль, няма звестак пра наклад і рэдактара, а таксама пра рэгістрацыю выдання. З цяжкасцю можна даведацца і пра фундатараў ці выдаўцоў. Гэта Упраўленне архітэктуры і горадабудаўніцтва Магілёўскага гарвыканкама, Музей гісторыі Магілёва, дабрачынны фонд “Адраджэнне” пры Магілёўскай арганізацыі Беларускага народнага фронту. Варта адзначыць добрую вокладку, дзе густо на стасуецца найменне з мудрагелістымі першымі літарамі, пячатка з выявай герба Магілёва і прыгожы лінарэт Б. Камарова —

магілёўскі летанісец Трафім Сурта. Адзначым даволі высокую паліграфічную якасць друку для абласнога ўзроўню. На больш чым сотні старонак можна пазнаёміцца з разнастайнымі артыкуламі дванаццаці аўтараў, у тым ліку з іх фотаздымкамі і кароткімі біяграфічнымі анатыцыямі. Зразумела, не абышлося без цікавых момантаў, напрыклад, пад рубрыкай “Асоба” у гісторыі ідзе фотаздымак хлопца з магілёўскага музея з біяграфічнай даведкай і толькі ніжэй — назва артыкула: “Рама-наў: археолаг і археограф Магілёўшчыны”.

У гэтай рубрыцы яшчэ два цікавыя артыкулы: У. Ліушыца “Дело N 1065”, дзе апісваюцца судовыя матэрыялы, звязаныя з арыштам і смерцю М. Гарэцкага, і артыкул Ю. Васілеўскага “Вядомы даследчык Усходняй Беларусі” пра трагічны лёс краязнаўца, гісторыка, педагога і публіцыста Данілы Васілеўскага, рэпрэсаванага ў 1936 годзе. Сюды структурна падыходзіць нарыс “Патрыярх магілёўскага краязнаўства” пра лёс і краязнаўчую працу унікальнага магілёўца Гераніма Філіповіча, які больш за 30 год грунтоўна даследуе Магілёўшчыну.

Наогул, сама кампаніючка часопіса і рубрыкі пакідае жадаць лепшага. Вось, напрыклад, у рубрыцы “Публікацыі” (?) надрукаваны артыкул географа Радзеўскага “Магілёўская губерня, акруга, вобласць”, дзе даецца сур’ёзны аналіз адміністрацыйнага падзелу ў 1772–1990 гадах і наймення

краю. Рубрыка “Погляд вучонага” прадстаўляе артыкул доктара гістарычных навук А. Рыера “Шляхі станаўлення грамадства ў сярэднявеччы: прычыны адрознення і ўрокі гісторыі”, дзе выказваюцца цікавыя думкі, у прыватнасці, пра тое, што хутчэйшае фарміраванне германскіх тэрыторый звязана з ранейшым усталяваннем інстытута ўласнасці на зямлю. У рубрыцы “Мастацтва” змешчаны артыкул Т. Арасланавай “Папярковыя карункі (спадчына і сучаснасць)”, дзе ідзе размова пра вышнанкі. У рубрыцы “Музейныя справы” — артыкул І. Пушкіна “Добраахвотныя памочнікі музеяў”, дзе даецца рэфератыўны матэрыял з часопіса ЮНЕСКА “Музей” пра вопыт Сусветнай федэрацыі сяброў музеяў.

У “Магілёўскай даўніне” прадстаўлены таксама і крывіцы. Гэта “Вандроўкі ў Масковію барона Меерберга”, дзе апісваецца наведванне ў 1662 годзе Магілёва. Артыкул С. Бяспанскага “На пуцьвінах краязнаўчага адраджэння Магілёўшчыны” змешчаны ў рубрыцы “Гісторыя і лёсы”. У ім аўтар разважае пра пакутлівы лёс краязнаўства на Магілёўшчыне. Закрываюць часопіс хроніка падзей ды анатыцы на змест.

Такім чынам, нягледзячы на ўсе хібы першага бліна, мусім адзначыць, што выданне “Магілёўскай даўніны” з’яўляецца адметнай з’явай у культурным жыцці Беларусі.

Ян МАГІЛЁВЕЦ.

СООБЩЕНИЕ

О ПРОВЕДЕНИИ ОТКРЫТОЙ ПОДПИСКИ НА АКЦИИ СПЕЦИАЛИЗИРОВАННОГО ИНВЕСТИЦИОННОГО ФОНДА, АККУМУЛИРУЮЩЕЙ ИМЕННЫЕ ПРИВАТИЗАЦИОННЫЕ ЧЕКИ “ИМУЩЕСТВО”

“НЕДВИЖИМОСТЬ”

В г. Минске по адресу: проспект Ф. Скорины, 19, проводится открытая подписка на акции специализированного инвестиционного фонда “НЕДВИЖИМОСТЬ”. Учредителями Фонда выступили: АКБ “ДУКАТ”, г. Минск, ПКФ “ВАПОР”, г. Минск, ПКП ООО “ОЗОН-1”, г. Минск, СП “ЭКСПОЛ”, г. Минск, СП “ГРОДСОУП”, г. Гродно, фирма “ТОРНЕСС”, г. Минск, САО “СКИП”, г. Минск.

Фонд “НЕДВИЖИМОСТЬ” создается в целях формирования благоприятных условий для инвестирования физическими и юридическими лицами именных приватизационных чеков и денежных средств в ценные бумаги.

С целью формирования уставного фонда в размере 50 000 000 рублей, объявляется открытая подписка на 2 000 простых именных акций номинальной стоимостью 25 000 рублей.

Открытая подписка на акции проводится в течение 30 дней с момента опубликования настоящего Сообщения. Договоры о подписке заключаются учредителями с подписчиками в соответствии с действующим законодательством ежедневно (кроме субботы и воскресенья) с 10.00 до 13.00. При этом подписка может быть прекращена досрочно при условии полной оплаты объявленного уставного фонда. В случае недостижения подпиской размера объявленного уставного фонда, его фактическая величина утверждается учредительной конференцией, которая состоится через 10 дней после окончания подписки.

Учредители приобретают 1100 простых именных акций первого выпуска и имеют право первой очереди при подписке на акции дополнительных выпусков.

Собранные по подписке средства аккумулируются на временном расчетном счете 10467983 в АКБ “ДУКАТ”.

Учредители обеспечивают сохранность этих средств до регистрации Фонда, после чего они будут направлены на инвестиции в ценные бумаги и создание необходимых организационных и материально-технических условий эффективной деятельности.

В подписке на акции может быть отказано в случае досрочного прекращения подписки, нарушения подписчиком договора о подписке, непредоставления документов об источниках средств, инвестируемых в акции Фонда.

В случае отказа от выпуска акций или признания подписки несостоявшейся, собранные средства возвращаются подписчикам в течение 10 дней.

Фирма “АГРОВЕСТ” (AGROWEST)

производит закупку ячменя
фуражного и пшеницы. Желательна
загрузка в вагоны.

Тел. (0172) 77-29-26, 77-27-08.

Факс (0172) 77-32-63.

Рэдактар Вацлаў МАЦКЕВІЧ

ЗАСНАВАЛЬНІК:

Беларускае таварыства па сувязях з суайчынікамі за рубяжом (таварыства “Радзіма”).

НАШ АДРАС:

220600, МІНСК, ПРАСПЕКТ
Ф. СКАРЫНЫ, 44.

ТЭЛЕФОНЫ: 33-01-97, 33-02-80,
33-03-15, 33-16-56, 33-07-82.

Пазіцыя рэдакцыі і аўтараў, матэрыялы якіх друкуюцца на старонках “Голасу Радзімы”, не заўсёды супадаюць.

Газета набрана і з’яўшана ў камп’ютэрным цэнтры рэдакцыі газеты “Вечерний Минск”.
Адрукавана ў друкарні “Беларускі Дом друку”.
Тыраж 6 000 экз.
Індэкс 63854. Зак. 650.
Падпісана да друку 16. 5. 1994 г.